

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Complectens Quæstiones, Qvæ Dispvatæ Dicvntvr, & Quæstiones
Quodlibetales, siue Placitorum eiusdem S. Thomæ

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

Vtrum in diuinis sit tantum vna processio, vel plures.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72780](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72780)

men est ibi compositio: quia relatio est fm rem ef-
sentia, sicut ex superioribus disparationibus patet.
Ad xi. dicendū, qd recipiēs ante qd recipiat, indi-
get. Ad hoc n. accipit, vt indigentia repleat: sed post
quā iam acceperit, nō indiget: hēt. n. quo indigebat.
Si ergo aliqd est: quod receptioni nō præexistit, sed
semp est in recepisse, hoc nullo modo est indigens.
Filius autē nō sic accipit a patre, quasi prius nō ha-
bens, & postea accipiēs: sed qā hoc ipsum quod est,
habet a patre. vnde non sequitur quod sit indigens.

Ad xiiii. dicendū, qd creatura accipit a Deo esse
quoddā, quod non esset permanens: nisi diuinitus
conferretur. & ideo ē postquā esse accepit, indi-
get diuina operatione vt cōseruetur in esse, & sic est
naturā indigentis. Filius autem accipit a patre idem
numero esse, & eandem naturam numero, quam
pater habet. vnde non est naturā indigentis.

Ad xv. dicendū, qd filius in se considerat, fm illud
qd absolute hēt, qd est p̄s essentia, & fm hoc nō ē
nihil, sed vnū cum patre. Secundū vero qd refertur
ad patre, cōsideratur vt recipiēs eē a patre: vnde nec
sic etiam est nihil, & ita nullo modo filius est nihil.
Esset autem in se cōsideratus nihil, si eēt in eo aliqd
absolutū distinctū a patre, sicut est in creaturis.

Ad xvi. dicendū, qd filius ad hoc pcedit, vt sit: sed
pcessio eius est eterna, sicut pcessio splendoris a So-
le, est ei coæua: & propter hoc ē filius est æternus.

Ad xvii. dicendū, qd auctoritas in patre non est
aliud quā relatio principii: secundum relationem
autem non dicitur aliquid æquale, vel inæquale: sed
secundum quantitatem, vt August. dicit, & propter
hoc filius non est inæqualis patri.

ARTICVLVS II.

Utrum in diuinis sit vna tantum processio vel plures.

SECUNDO queritur, utrum in diuinis sit vna tantū
processio, vel plures, & videtur qd sit vna tantū.
Dicit enim Boet. in lib. de Trini. quod processio in
Deo est substantialis. Substantialia autem non mul-
tiplicantur in diuinis. ergo processiones in diuinis
non sunt plures. Sed dicendum, quod processiones
in diuinis non distinguuntur per distinctionem sub-
stantiā, quā secundum processionem communi-
catur, ratione cuius processiones substantiales di-
cuntur: sed distinguuntur seipsis.

¶ 2 Sed contra, Quæcūq; ab inuicem distinguunt,
vel distinguuntur per diuisionē materiæ, sicut indi-
uidua eiusdem speciei, vel formaliter, sicut ea qd dif-
ferunt vel genere vel specie: processiones autē non
distinguuntur in diuinis ad modum eorum qd mate-
rialiter distinguuntur, cum Deus sit oīno immate-
rialis. Relinquitur ergo, qd oīs distinctio quæ est in
diuinis, sit ad modū eorum, quæ formaliter distin-
guuntur. Oīs autē formalis distinctio est p aliquā op-
positionem, & maxime eorū quæ sunt vnus generis.
Nam genus diuiditur contrariis differentis per
quas species distinguuntur, vt dī in 10. Metaphysic.
Oportet ergo si processiones distinguuntur in diuinis,
q hoc sit rōne alicuius oppositionis: pcessio-
nes autem & actiones & motus non habent oppo-
sitionem ad inuicem, nisi rōne principiorum vel rati-
one terminorū, sicut patet de calefactione & infri-
gitatione, ascēsu & descēsu, ergo impossibile est, qd
processiones in diuinis distinguant seipsis: sed si di-
stinguuntur, oportet qd distinguantur ex parte prin-

cipij processionis, vel ex parte termini, id est perso-
næ: ad quam processio terminatur.

¶ 3 Præterea. Ea quæ possunt simul esse, non sunt distin-
ctua aliquorū, sicut album & dulce non sunt distin-
ctua duorum substantiarum, quia possunt eidem
in esse. Ex hoc enim unumquodq; ab altero distin-
guitur, qd unum eorū alterū esse non potest. Quod
aliqua autem non possunt esse simul, hoc contin-
git ex natura alicuius oppositionis. ea. n. dīr esse op-
posita, quæ simul esse non possunt. Nihil igitur di-
stinguitur ab altero, nisi rōne alicuius oppositio-
nis. Nā & in diuisione quæ est fm materiā, attendit-
ur oppositio fm sitū, cū eadē diuisio sit fm quāti-
tatē. Si ergo oppositio processionū esse nō potest,
nisi rōne terminorum uel principiorum, ut dictum
est, impossibile est qd processiones distinguantur seip-
sis. Sed dicendū, qd pcessiones distinguunt in diu-
inis ex eo, qd vna est p modū naturæ: scilicet pcessio filii, &
altera p modū uolūtatis. scilicet processio Spiritus sancti.

¶ 4 Sed contra, quod procedit naturaliter, procedit
per modum naturæ: Spiritus sanctus autem procedit
a patre naturaliter, dicit enim Athanasius, quod
est naturalis Spiritus patris. ergo procedit per mo-
dum naturæ.

¶ 5 Præterea. Voluntas libera est, quod ergo procedit p
modum uoluntatis, procedit per modum libertatis.
Si ergo Spiritus sanctus procedit per modum vo-
luntatis, oportet qd procedat per modum libertatis.
Quod autem procedit per modum libertatis,
potest procedere, & non procedere, & intantū uel
non intantum procedere. quia quæ libere fiunt, nō
sunt determinata ad unum, ergo pater potuit pro-
ducere Spiritum sanctum, uel non producere, & da-
re ei quamcumque mensuram magnitudinis uellet.
Sequitur ergo qd Spiritus sanctus sit ens possibile, &
non ens per se necessē esse: & sic non erit diuina na-
tura, quod est hæresis Macedonianæ.

¶ 6 Præterea. Hila. dicit in lib. de Syno. differentiam affi-
guās inter creaturas & filium, qd omnibus creaturis
substantia, Dei uoluntas attulit, filius autem natu-
rali natiuitate substantia a patre accepit. Si ergo Spi-
ritus sanctus procedit per modum uoluntatis, se-
quitur quod procedit sicut creatura.

¶ 7 Præterea. Natura & uolūtas in Deo non differunt, ni-
si secundum rōnem. Si ergo processio filii & spiri-
tus sancti distinguantur ex eo, qd una est per modum
naturæ, altera uero p modum uoluntatis, sequitur
qd processio filii & Spiritus sancti non differant nisi
rōne tm & ita filius & Spiritus sanctus personaliter
non distinguuntur. Sed dicendum, qd vis spiratiua &
generatiua in patre differunt rōne tm, & ramen hæc
est distinctio realis in filio & Spiritu sancto: & simi-
liter natura & uoluntas possunt realem distinctio-
nem in processionibus, & procedentibus consti-
tuere, licet differant ratione tantum.

¶ 8 Sed cōtra. Filius & Spiritus sanctus distinguuntur
p ea quæ in eis sunt: vis autem generatiua nō est in
filio, nec spiratiua in Spiritu sancto. ergo per hæc fi-
lius & Spiritus sanctus non distinguuntur.

¶ 9 Præterea. Ex hoc ostēdit, qd generatio quæ est pro-
cessio p modū naturæ, est in diuinis, qd eius similitu-
do creaturæ cōicatur, ut patet Is. ult. Numquid ego
qui gnatio nē alius tribuo, sterilis erō? Processio autē
q est per modum uolūtatis, nō cōicatur creaturæ.
Non n. inuenitur in creaturis aliquid, qd naturam
accipiat: nisi p modū gnationis. Nō est ergo aliqua
processio in diuinis personis per modū uoluntatis.

Quæst. dist. 5. Tho. M 4 ¶ Præterea.

In argum.

Ex epistola eius contra Ios qui ipa Nemanctū dicitur creaturam circa modū incipit, inter cui sandū simi.

A med. lib. per. 6. pag. 21.

o dicitur
gim dicitur
ntur
ndent
os dicitur
m ga
effluent
m sequi
lo Incom
us ad cre
primā
e ne aliq
ras secun
ponenda
ræcit tam
ula, ex
diuinit
nim inco
propter
igna
cauz
odem mo
citur, pro
didit
d origi
nomi
nōbis
anur
signific
re r
quod
de Tri
in fi.
c. 6. me
de medi
post me
li. detri
a origi
arar
nam
nt
m hoc
quod
ationem
emus
pter
si cō
oritate
t m
E. Et
uē
horitat

fm rōne
nē imp
o. c. 35.
cādū
tur. licet
s princip
nim mo
e p̄s, l
io. Ne
me

¶ 10 Præt. Modus aliqd adjicit rei, & p consequens cõpositionẽ facit, & multo magis si sit modorum pluralitas: sed i diuinis est oimoda simplicitas. ergo nõ est ibi modorũ pluralitas, ut possit dici q filius procedit uno mō. s. per modũ naturæ, & Spiritus sanctus alio modo, scilicet per modum voluntatis.

¶ 11 Præt. In diuinis uolũtas nõ plus differt a natura, quàm intellectus: sed non est alia processio in diuinis per modũ intellectus ab ea, q est per modũ naturæ: ergo et nõ est alia processio quæ est p modũ uolũtatis ab ea, quæ est p modũ naturæ. Sed dicendũ, q processio Spiritus sancti differt a processione filii, ex eo q processio filii est a nõ procedente tm. a patre: processio autem Spiritus sancti est a non procedente, & procedente simul, scilicet a patre & filio.

¶ 12 Sed contra, si ponantur duæ processiones i diuinis, oportet q differant numero tm, aut specie: si numero tantum, sequitur q utraque processio debeat dici generatio uel natiuitas, & uterque procedens debeat dici filius: si at differat spẽ, oportet q natura per processionem communicata specie differat. Sic enim specie differt processio hominis, & eq a suo principio, non autem processio Sortis & Platonis. Cum ergo una tantum sit natura diuina, non possunt esse plures processiones specie differetes, per hoc quod vna est a procedente, alia uero non.

¶ 13 Præt. Filius & Spiritus sanctus nõ distinguuntur ad modũ eorum, quæ specie differunt in creaturis, sunt. n. unius naturæ hypostasẽs: processiones autẽ quibus procedit aliqua quæ sunt specie unum, numero uero differentia, nõ differunt secundũ spẽm, sicut generatio Sortis, & generatio Platonis. ergo processio filii & processio Spiritus sancti non sunt distinctæ processiones secundum speciem.

¶ 14 Præt. Sicut aliquid pot esse procedens a procedente, ita potest esse aliquis natus a nato: ut pater in hoĩbus, in quibus qui nascitur ab vno, habet alium de se natum. Si ergo in diuinis sunt duæ processiones per hoc quod a procedente alius procedit, pari ratione potuerit esse duæ generationes, per hoc quod a genito alius generatur.

¶ 15 Præt. Si processio Spiritus sancti distinguitur a processione filii, per hoc q Spiritus sanctus pcedit a non procedente, & procedente, id est a patre & filio: aut procedit ab eis in quantum sunt unum: aut in quantum sunt plures. Si in quantum sunt plures, sequitur q Spiritus sanctus sit compositus: nam processio unius simplicis non potest esse nisi ab uno, sicut a principio. Si autem procedit ab eis in quantum sunt unũ, nihil differt, q procedit a pluribus, aut q pcedit ab vno solo. Nõ ergo pot processio Spũs sancti distingui a processione filii per hoc, q filius procedit ab uno solo. sed Spiritus sanctus a duobus.

¶ 16 Præt. Processio conuiduitur paternitati & filiationi, dicitur enim tres esse proprietates personales: sed in diuinis est tantum vna paternitas, & una filiatio: ergo etiam tantum una processio.

¶ 17 Præt. In creaturis non inuenitur, nisi unus processiois modus, p quẽ cõmunicetur natura, ppter quod Cõmentator dicit in 7. Physi. q non sunt eadẽ specie animalia quæ generantur ex femine, & quæ generantur sine femine per putrefactionem: natura autem diuina est una tantum. ergo non potest cõmunicari nisi per unum modum processiois. non sunt ergo plures processiones in diuinis.

¶ 18 Præt. Filius pcedit a patre ut splendor, sicut illud Hebr. Qui cum sit splendor gloriæ. Et hoc ideo,

F quia filius procedit a patre, ut coæternus ei, sicut splendor a Sole vel ab igne: sed similiter Spiritus sanctus procedit a patre coæternus ei. ergo procedit ab eo eodem modo sicut filius, & ita non sunt plures processiones in diuinis.

¶ 19 Præt. Processio æterna diuinæ psonæ, est nõ cã tpalis processiois creaturæ, & eius quod in creatura est. Vnde Aug. sup Gene. ad literã sic exponit illud, qd dicitur Gene. Dixit & factũ est, i. uerbum generatum in quo erat ut fieret. Filius autem est pfecte rõ, & cõpductionis creaturæ: nõ ergo oportet eẽ aliã processiois diuinæ personæ, præter processiois filii.

¶ 20 Præt. Quãto natura est pfectior, tãto p pauca operatur: sed natura diuina est pfectissima. Cum ergo natura creata vna nõ cõmunicetur, nisi per unum modum processiois, nec diuina natura cõmunicari poterit: nisi p unum processiois modum.

¶ 21 Præt. Ab vno simplici non pot esse nisi vnus pater est vnũ simplex. ergo ab eo non pot esse nisi processio vna. nõ sunt ergo processiones plures i diuinis.

¶ 22 Præt. Vnumquodq; ex hoc gnari dicitur, q accepta formã: nã generatio in rebus creatis est mutatio formã: sed Spiritus sanctus sua processione accipit formã, i. essentia diuinam, de qua dicitur Phil. 2. Cõmuni forma Dei esset & c. ergo processio Spiritus sancti est generatio, & ita non differt a generatione filii.

¶ 23 Præt. Natiuitas est via in naturam, sicut ipsum nomen demõstrat: sed p processionem Spiritus sancti cõdicatur ei diuina natura. ergo processio Spiritus sancti est natiuitas. nõ ergo differt a processione filii: & ita non sunt duæ processiones in diuinis.

¶ 26 Sed cõtra vtrũ, q sunt in diuinis plures processiones q duæ. Est enim processio p modum naturæ, in qua filius noatur, & processio p modum intellectus, sicut quã noatur uerbum, & processio p modum voluntatis, sicut quã noatur in diuinis amor: procedens, sunt ergo in diuinis tres processiones. Sed dicendum, q vna & eadem est processio in diuinis quæ est per modum naturæ, & quæ est per modum intellectus: nam idem est filius & uerbum.

¶ 25 Sed contra, processiones creaturarum exemplatæ sunt a processioibus diuinarum personarum: unde dicitur Ephes. 3. de Deo patre, q ex eo omnis paternitas in cõelo & in terra nominatur: sed in creaturis alia est processio naturæ, secundum quam homo generat hominem, & alia processio intellectus, sicut quã intellectus producit uerbum. ergo necesse est in diuinis esse vna processio, quæ est per modum intellectus, & quæ est per modum naturæ.

¶ 26 Præt. Secundum Dionys. 2. cap. de diu. nom. diuinam bonitatem pertinet ut procedat: sed pater est summe bonus. ergo procedit. Sunt ergo in diuinis tres processiones, vna qua procedit pater, & alia qua procedit filius, & tertia qua procedit Spiritus sanctus.

K SED CONTRA videtur, quod in diuinis sunt duæ tantum processiones. Dicit enim August. in 5. de Trinit. quod processio filii, genitura uel natiuitas est: processio autem Spiritus sancti, natiuitas non est: utraque tamen ineffabilis est. Sunt ergo in diuinis duæ tantum differentes processiones.

RESPON. Dicendum, q Hæreticorũ in fãtã cõgit antiquos fidei Doctores de his quæ sunt fidei disputare. Arius. n. aestimauit q esse ab alio, diuine pugnet naturæ. Vnde posuit q filius & Spiritus sanctus, q in scripturis sanctis ab alio esse dicuntur, creaturæ: Ad cuius erroris destructionẽ necessarium fuit

12. metaph. cõ. 12. & 18. & 17. com. 23.

fuit sanctis patribus manifestare, quod non est impossibile esse aliquid procedens a Deo patre, quod sit ei coessentialis, inquantum accipit ab eo eandem naturam, quam pater habet. Sed quia filius ex eo, quod accipit a patre eius naturam, dicitur ab eo natus vel genitus, Spiritus sanctus autem non dicitur in scripturis natus vel genitus: & cum dicitur esse a Deo, aestimavit Macedonius quod Spiritus sanctus non sit coessentialis patri, sed sit eius creatura: non enim credebatur quod aliquis possit ab alio naturam eius accipere, nisi ab eo nasceretur, & eius filius esset. Unde aestimavit infallibiliter sequi, si Spiritus sanctus accipit a patre naturam, & essentiam eius, quod sit genitus & filius. & ideo ad huius erroris exclusionem necessarium fuit, quod Doctores nostri manifestarent quod divina natura potest coicari duplici processione. Quartum vna est generatio vel nativitas, alia vero non: & hoc est querere processio-
B processio-
 rum distinctionem in divinis. Quidam ergo dixerunt, quod processiones in divinis distinguuntur seipsis, & ratio huius positionis fuit, quia ponebant quod relationes non distinguunt divinas hypostasies: sed earum distinctionem manifestant termini, & stimantes quod relationes in divinis essent ad modum proprietatum individualium in rebus creatis, quae distinctionem individualium non causant: sed manifestantur termini. Dicunt ergo quod hypostasies in divinis distinguuntur solum per originem. Et quia ea quibus primo aliqua distinguuntur, oportet quod seipsis distinguantur, sicut differentiae oppositae, quibus species differunt, distinguuntur seipsis, ne in infinitum procedatur, ideo dicunt quod processiones in divinis distinguuntur seipsis. Hoc autem non potest esse verum, nam unumquodque distinguitur ab alio secundum speciem per id a quo speciem habet, & secundum numerum per id a quo individuat: differentia autem inter processiones divinas oportet quod sit non solum sicut ea quae differunt numero tantum: sed etiam sicut ea quae differunt specie, cum vna sit generatio, alia vero non. Relinquit ergo quod processiones divinae distinguantur secundum id a quo speciem habent. Nulla autem processio, nec operatio, nec motus habet speciem a se: sed sortitur speciem a termino vel a principio. Unde nihil est dictum, quod processiones aliquae distinguantur seipsis: sed oportet quod distinguantur penes principia, vel penes terminos. Et ideo dixerunt quidam quod processiones in divinis distinguuntur penes principia: secundum hoc dico quod una processio est per modum naturae vel intellectus, alia vero per modum voluntatis: nomina enim intellectus & voluntatis, significare videntur quaedam operationum, & processio-
C processio-
 num principia. Sed si quis diligenter consideret, de facili videre poterit, quod hoc non sufficit ad divinarum processio-
D processio-
 num distinctionem: nisi aliud addatur. Cum enim oporteat in procedente inveniri similitudinem eius, quod est processio-
E processio-
 nis principium, sicut in rebus creatis similitudinem formae generatis, necesse est esse in genito: oportet quod si processiones in divinis distinguuntur per hoc quod principium unius est natura vel intellectus, alterius vero voluntas, quod in procedente secundum unam processio-
F processio-
 nem inveniatur tantum id, quod naturae est vel intellectus, in altero vero, id quod est voluntatis tantum: quod pater esse falsum. Nam per unam processio-
G processio-
 nem est filius a patre, coicatur pater filio quicquid habet, & naturam, & intellectum, & potentiam, & voluntatem, & quicquid absolute dicitur, ut sicut filius est

verbum, i. sapientia genita, ita posset dici natura vel voluntas vel potentia genita, i. per generationem accepta, vel magis huiusmodi per generationem accipiens. Unde patet quod ex quo omnia attributa essentialia concurrunt in unam processio-
H processio-
 nem filii, quod non possit processio-
I processio-
 num differentia inveniri secundum rationes attributorum diversas: ita quod per unam processio-
K processio-
 nem attendatur communicatio unius attributi, & per aliam communicatio alterius. Cum autem processio-
L processio-
 nis terminus sit habere (cum ad hoc procedat persona divina, ut habeat quod accipit procedendo) processiones autem secundum terminos distinguantur, necesse est ut sicut habes distinguatur in divinis: ita distinguatur & procedens. habens autem non distinguatur in divinis ab habente per hoc, quod hic habeat haec attributa, ille vero alia: sed per hoc quod eadem unus habet ab alio. Nam omnia quae habet pater, habet filius: sed in hoc distinguatur filius a patre, quia filius habet ea a patre. Sic ergo procedens ab alio procedente distinguatur, non quia unus haec procedendo accipiat, alius illa: sed quia unus eorum ab alio accipit. Quicquid ergo invenitur in processione divina, quod statim in una processione potest intelligi, nulla alia praeter intellecta, unius tantum processio-
M processio-
 nis est: ibi vero statim alia processio inveniri potest, ubi eadem quae per primam processio-
N processio-
 nem sunt accepta, iterum derivant in aliam. Et sic solus ordo processio-
O processio-
 num, qui attenditur secundum originem, processiones multiplicat in divinis. Unde convenienter dixerunt, qui posuerunt unam processio-
P processio-
 nem esse per modum naturae, & intellectus, aliam per modum voluntatis, quantum ad id, quod processio quae est secundum naturam vel intellectum, non praerogit aliam processio-
Q processio-
 nem: processio autem quae est per modum voluntatis, aliam processio-
R processio-
 nem praerogit. Nam amor alicuius rei non potest a voluntate procedere, nisi praetelligatur processio-
S processio-
 nis ab intellectu illius rei verbum conceptum: bonum enim intellectum est obiectum voluntatis.
T processio-
 Ad primum ergo dicendum, quod processio in divinis dicitur esse substantialis, quia non secundum aliquid accidens attenditur: sed per eam, substantiam recipit persona procedens. secundum & tertium concedimus.
U processio-
 Ad quartum dicendum est, quod nihil prohibet a voluntate aliquid naturaliter procedere. Voluntas enim naturaliter tendit in ultimum finem, sicut & quilibet alia potentia naturaliter operatur ad suum obiectum. Et inde est, quod homo naturaliter appetit felicitatem: & eodem modo Deus naturaliter amat suam bonitatem, sicut et naturaliter intelligit suam veritatem. Sicut ergo filius naturaliter procedit a patre ut verbum, ita Spiritus sanctus naturaliter procedit ab eo ut amor: nec tamen Spiritus sanctus procedit per modum naturae. hoc enim procedere dicitur in divinis per modum naturae, quod procedit sicut ea quae in creaturis a natura producuntur, & non a voluntate. Sic ergo differt naturaliter produci, & produci per modum naturae. dicitur enim aliquid produci naturaliter, propter naturalem habitudinem quam habet ad suum principium: per modum vero naturae produci dicitur, quod producit ab aliquo principio sic producente, sicut natura producit.
V processio-
 Ad quintum dicendum, quod naturalis necessitas secundum quam voluntas aliquid ex necessitate velle dicitur, ut felicitatem, libertati voluntatis non repugnat, ut Augustinus docet in 5. libro de civitate Dei. Libertas enim voluntatis, violentiae vel coactioni opponitur. Non est autem violentia vel coactio in hoc, quod aliquid secundum

Lib. 5. c. 10. 10m. 5.

eundem ordinem suae naturae mouetur, sed magis in hoc quod naturalis motus impeditur: sicut cum irapeatur graue ne descendat ad medium. vnde voluntas libere appetit felicitatem, licet necessario appetat illam. Sic autem & Deus sua voluntate libere amat seipsum, licet de necessitate amet seipsum. Et necessarium est quod tantum amet seipsum, quantum bonus est, sicut tantum intelligit seipsum, quantum est. libere ergo spiritus sanctus procedit a patre, non tamen possibiliter, sed ex necessitate. Nec possibile fuit ipsum procedere minorem patre: sed necessarium fuit ipsum patri esse aequalem, sicut & filium qui est verbum patris.

AD SEXTUM dicendum, quod creatura non procedit a voluntate diuina naturaliter, neque ex necessitate: licet enim Deus sua voluntate naturaliter & ex necessitate amet suam bonitatem, & talis amor procedens sit spiritus sanctus: nec tamen naturaliter aut ex necessitate vult creaturas produci, sed gratis. Non enim creaturae sunt vltimus finis voluntatis diuinae, neque ab eis dependet bonitas Dei qui est vltimus finis, cum ex creaturis diuinae bonitati nihil accrescat: sicut etiam homo, ex necessitate vult felicitatem non tamen ea quae ad felicitatem ordinantur.

AD SEPTIMUM dicendum, quod licet natura & voluntas in Deo non differant, sed ratione tantum: tamen ille qui procedit per modum voluntatis, oportet quod realiter differat ab eo qui procedit per modum naturae, & vna processio realiter ab alia differat. Dicitur enim quod processio per modum naturae intelligitur, quando aliquid procedit ab aliquo, sicut illud quod procedit a natura: & similiter per modum voluntatis, quando procedit sicut id quod procedit a voluntate. Saep enim voluntas aliquid producit aliqua processione praesupposita. Non enim voluntas in aliquid tendit, nisi praesistente productione intellectus aliquid concipientis: cum bonum intellectum moueat voluntatem, processio autem quae est a naturali agente, non praesupponit aliam processionem, nisi per accidens, in quantum scilicet vnum naturale agens dependet ab alio naturali agente: sed tamen hoc non pertinet ad rationem naturae, in quantum natura est. Vnde illa processio per modum naturae intelligitur in diuinis, quae nullam aliam praesupponit: illa vero per modum voluntatis quae ex praesupposita processione principium sumit. Et sic oportet processionem esse ex processione, & procedentem ex procedente: hoc autem facit realem differentiam in diuinis. Octauum concedimus.

AD NONVM dicendum, quod vtriusque processionis similitudinem Deus indidit creaturis: sed tamen per processionem quae est per modum naturae, natura in rebus creatis communicari potest: effectus enim est similis agenti in quantum est agens. vnde per actionem, cuius natura est principium, effectus naturam recipere potest: sed per actionem cuius voluntas est principium, effectus non potest recipere, nisi similitudinem eius quod est in voluntate, sicut finis vel forme, ut in artificialibus patet. Quicquid autem est in Deo, est diuina natura. vnde oportet quod per vtramque processionem natura communicetur.

AD X. dicendum, quod cum dicitur in diuinis processio per modum naturae vel voluntatis, non ponitur in Deo modus qui sit qualitas diuinae substantiae superaddita, sed ostenditur similitudinis cuiusdam comparatio inter processionem diuinam, & processionem quae sunt in rebus creatis.

AD XI. dicendum, quod in diuinis processio quae

est per modum intellectus, non distinguitur a processione quae est per modum naturae: distinguitur autem ab vtraque processio quae est per modum voluntatis. Et hoc per tria. Primo quidem, quia sicut processio quae est per modum naturae, non perigitur ad processionem, ita nec processio quae est per modum intellectus: processio autem quae est per modum voluntatis, de necessitate perigitur ad processionem, quae est per modum intellectus. Secundo quia sicut natura producit aliquid in similitudinem sui, ita & intellectus intra quidem: intra quidem sicut verbum est similitudo rei intellectae, & intellectus intelligens seipsum extra autem sicut forma intellecta inducitur in artificiatum. Voluntas autem non producit suam multitudinem: nec intus nec extra. Intus quidem non quia amor qui est intrinseca processio voluntatis, est similitudo aliqua voluntatis vel voliti. sed quodam impressio relicta ex voluntate in volito, aut quodam vnio vnus ad alterum. Extra autem non, quia voluntas imprimi in artificiatum formam intellectam potest quod voluntas secundum ordinem rationis. vnde principaliter est similitudo intellectus, licet secundario voluntatis. Tertio quia processio natura est tantum ab uno sicut ab agente, si sit perfectum agens. Nec obstat quod in animalibus generatur aliquid ex duobus. scilicet patre & matre. Nam solus pater est agens in generatione, mater vero patris: similiter autem processio intellectus est ab uno solo, sed amicitia quae est amor mutuus procedit ex duobus adiuuicem se amantibus.

AD XII. dicendum, quod licet in diuinis non proprie dicatur genus & species, vel vniuersale & particulare: tamen ut de diuinis secundum quandam similitudinem creaturarum loquamur, Pater & Filius & Spiritus sanctus distinguuntur sicut plura individua vniuersae speciei, ut etiam Damascenus dicit. Sed attendendum est, quod in aliquo individuo in genere substantiae possumus speciem dupliciter considerare: vno modo specie hypostasis ipsius, alio modo specie proprietatis individualis. Dato enim quod Sortes sit albus, & Plato sit niger, & posito quod albedo & nigredo sint proprietates indiuiduantes Sortem & Platonem, verum est dicere quod Sortes & Plato sunt vniuersae speciei, sub qua specie hypostases continentur. Conueniunt enim in humanitate, sed distinguuntur secundum proprietatem albedo, nigrum & nigredo specie differunt, & similiter est in patre & filio. Considerant enim ut vnum speciem, cuius istae hypostases sunt suppositae, in quantum indiuiduant in vna natura deitatis. sed secundum speciem proprietatis personalem inueniuntur differre, paternitas enim & filiatio sunt relationes secundum speciem diuersae. Sciendum est etiam, quod generatio in rebus creatis per se ordinatur ad speciem naturae, intendit generare hominem. Vnde & natura speciei per generationem multiplicatur in rebus creatis: processio autem in diuinis est ad multiplicationem hypostasis, in quibus natura diuina vniuersa differens quasi secundum speciem, propter differentiam proprietatis personalem: licet in procedentibus sit vna natura communis. Et per hoc patet solutio ad XII. & ad XIII.

AD XV. dicendum, quod Spiritus sanctus procedit a patre & filio in quantum sunt plures, si habeatur respectus ad supposita spirantia. Cum enim Spiritus sanctus sit amor mutuus & nexus duorum, oportet quod a duobus spirantibus: sed si habeatur respectus ad id quod spirantes spirant, sic procedit ab eis, in quantum

in corp. ar.

AD XVI. dicendum, quod Spiritus sanctus procedit a patre & filio in quantum sunt plures, si habeatur respectus ad supposita spirantia. Cum enim Spiritus sanctus sit amor mutuus & nexus duorum, oportet quod a duobus spirantibus: sed si habeatur respectus ad id quod spirantes spirant, sic procedit ab eis, in quantum

vnum in natura diuina. Non enim potest ab aliquo procedere Deus, nisi a Deo.

AD XVI. dicendum, qd processio q̄ condiuidit̄ paternitati & filiationi, est propriet̄as p̄sonalis Spiritus sancti. Quae licet sit relatio, quia tamen non est nominata sicut paternitas & filiat̄io, significat̄ nomine process̄ionis, ac si filiat̄io esset inno minata, & significaret nomine natiuitatis, qd̄ est speciale nome process̄ionis filij. Processio aut̄ Spiritus sancti non h̄t speciale nome, eo qd̄ per talem modū process̄ionis, non inuenitur in creaturis aliqua natura cōicari, ut iam dictum est. Nomina vero a creaturis in diuina transferimus: vnde non sequitur quod process̄io communis in diuinis sit vna tantum.

AD XVII. dicendum, qd̄ in creatura quae est accidentium susceptiua, potest aliquid esse quod nō est rei natura: non autem in Deo. Et propter hoc in diuinis secundum quemlibet modum process̄ionis communicatur natura, non autem in creaturis: licet enim sint in eis process̄iones diuersae, tamen natura non communicatur nisi per vnum modum.

AD XVIII. dicendum, qd̄ procedere a patre secundum modum coeternitatis competit process̄ioni filij, in quantum est process̄io diuina, vnde conuenit etiam process̄ioni Spiritus sancti: tamen non competit process̄ioni filij secundum quod distinguitur a process̄ione Spiritus sancti.

AD XIX. dicendum, qd̄ filius est sufficiens ratio process̄ionis tp̄alis creaturae, vt verbum & exēplar: sed oportet qd̄ Spiritus sanctus sit ratio process̄ionis creaturae, vt amor. Sicut enim dicitur Sap̄ien. 9. qd̄ Deus facit omnia suo verbo, ita dicitur Sap̄ien. 11. qd̄ diligit omnia quae sunt, & nihil odit eorum quae fecit. Et Dion. dicit in 4. c. de diu. nom. quod diuinus amor non permittit ipsum sine germine esse.

AD XX. dicendum, quod natura perfecta in multis operationes potest, licet ad vnamquamque operationem ei pauca sufficiant.

AD XXI. dicendum, quod a patre vno & solo, est vna sola process̄io. scilicet a patre autem & a filio simul, est alia process̄io, scilicet Spiritus sancti.

AD XXII. dicendum, qd̄ process̄io Spiritus sancti est process̄io amoris: p̄ process̄ionem autem amoris non producit aliquid, ut recipiens formam eius a quo procedit, sicut naturā. & ideo process̄io amoris non h̄t rationem generationis uel natiuitatis. Sed qd̄ Spiritus sanctus naturam & formam Dei patris recipiat sua process̄ione, hoc habet in quantum est amor Dei, in quo non est aliquid, quod non sit de natura ipsius. Et per hoc patet responsio ad XXI.

Ad ea etiam quibus ostēdebatur, qd̄ sunt in diuinis plures process̄iones q̄ duae, respondendum est.

Ad quorum primum dicendum, qd̄ in diuinis vna & eadem est process̄io quae est per modum intellectus, & quae est p̄ modū nature, ut supra ostensū est.

AD SECVNDVM dicendum, qd̄ natura humana materialis est. i. ex materia & forma composita, & ideo in hominibus process̄io per modum naturae, nō potest esse nisi secundum aliquam transmutationem naturalem: process̄io autem quae est per modum intellectus, semper est immaterialis, fm̄ qd̄ ipse intellectus immaterialis est: vnde in hominib. non potest esse vna & eadem process̄io, quae est p̄ modum naturae, & quae est per modum intellectus: in diuinis autem est vna & eadem, eo quod natura diuina immaterialis est.

AD TERTIVM dicendū, qd̄ aliud est procedere in

alterum, & aliud est procedere ab alio: procedere enim in alterum est suam similitudinem alteri communicare. Et per hunc modum est intelligenda diuinae bonitatis process̄io in creaturas, secundum Dionysium: procedere autem ab alio est esse ab alio habere, & sic loquimur hic de process̄ione, secundum quem modum constat, qd̄ non conuenit patri procedere.

ARTICVLVS III.

De ordine process̄ionis ad relationem in diuinis.

TERTIO quaeritur de ordine process̄ionis ad relationem in diuinis. Et videtur quod process̄io secundum intellectū sit prior relatione in diuinis. Dicit enim Magister in 27. dist̄in. 1. lib. Sent. quod pater semper est pater, quia semper genuit filium. Generatio autem process̄ionem significat, pater autem relationem. ergo process̄io secundum intellectū praecedit relationes in diuinis.

¶ 2 Pr̄t. Phil. dicit in 5. Metaph. quod relationes ex actionibus innascuntur, vel ex quantitatibus. Constat autem quod relationes diuinae nō innascuntur ex quāritate. ergo secundum modum intelligendi consequuntur ex actione: process̄iones autem in diuinis personis significatur per modum personaliū actionum. ergo process̄iones in diuinis praecedunt secundum intellectū relationes.

¶ 3 Pr̄t. Absolutum est prius relatiuo, sicut vnum est prius quā multa: sed actiones magis ad absoluta accedunt quā relationes. ergo priores sunt secundum intellectū.

¶ 4 Pr̄t. Omne relatiuum ad aliud dicitur: non autem potest esse aliud, vbi non est distinctio. ergo relatio distinctiōem praesupponit. Distinctio autem in diuinis personis est secundum originem, prout. scilicet vnus procedit ab alio. ergo process̄iones secundum intellectū praecedunt relationes in diuinis.

¶ 5 Pr̄t. Omnis process̄io praecedit secundum intellectū process̄ionis terminum: filiat̄io autem q̄ est relatio filij, est terminus natiuitatis, quae est eiusdem filij process̄io. ergo process̄io filij praecedit filiat̄ionem: sed filiat̄io & paternitas sunt simul non solum natura, & tempore, sed etiam intellectu: quia vnum relatiuorum est de intellectu alterius. Natiuitas ergo filij praecedit paternitatem secundum intellectū, & multo magis generatio quae est actus patris. Process̄iones ergo simpliciter relationes praecedunt secundum intellectū in diuinis.

SED CONTRA, prius secundum intellectū est persona, quā actio personalis: relationes aut̄ sunt constitutiuae personarum, process̄iones autem sunt quasi personales actiones. ergo prius secundum intellectū sunt relationes quā process̄iones.

¶ 2 Pr̄t. Process̄io oportet, quod sit alicuius ab alio: sicut enim nulla res generat seipsam vt sit, vt August. dicit in 1. de Trin. ita nulla res a seipsa procedit. process̄io ergo distinctiōnem in diuinis requirit. Distinctio autem non est in diuinis, nisi per relationes. ergo process̄iones in diuinis praesupponunt relationes.

RESPON. Dicendū, qd̄ ordo absq; distinctiōne nō est. Vnde vbi non est distinctio secundum rem, sed solum secundum modum intelligendi, ibi non potest esse ordo: nisi secundum modū intelligendi. Distinctio aut̄ secundum rem in diuinis non est, nisi personarum adinuicē, & oppositarum relationum. vnde in diuinis non est ordo realis, nisi quantū ad personas, inter quas est ordo naturae, secundum August. prout

Locis in ar. guncitatis.

Li. 1. dist. 27.

Lib. 5. c. 6. 20. com. 3.

C

D

E

Lib. 1. c. 1. an te medium, tom. 3.

Vide. 3. qu. 41. art. 4. & 42. art. 3.

solucio.

ad 21. ar.

24. p. in princ. &

soluc. ad 21. arg.